

Як висновок можна сказати, що розвиток інституту захисту в кримінальному процесі в різних країнах різний і специфічний. Для кожної з обраних країн характерні специфічні риси розвитку інституту захисту в кримінальному процесі, які формувалися протягом великого проміжку часу на основі традицій і звичаїв, запозичення з інших правових систем певних норм. Адвокат як ніхто інший повинен пам'ятати про презумпцію невинуватості, використовуючи будь-який сумнів при тлумаченні букви і духу закону на користь свого підзахисного. Своїми діями він повинен забезпечувати повноту захисту, розкривати всі обставини вчиненого діяння своїм підзахисним, з тим, щоб довести невинність останнього, або ж, викликати поблажливість до нього суду. Кожен інститут захисту цих держав має свої переваги, які могли б бути застосовані в кримінальному процесі України з урахуванням особливостей розвитку нашої країни, оскільки він є одним із відображень розвитку права та демократичних рухів у країні.

Список бібліографічних посилань: 1. Василик І. Б. Сторінки історії адвокатури України: презентація // Національна асоціація адвокатів України: сайт. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/education-materials/storinki-istorii-advokatury-ukrainy.pdf> (дата звернення: 01.10.2017). 2. Адвокатура в Сполучених Штатах Америки. URL: http://stud.com.ua/16421/pravo/advokatura_zarubizhnih_krayinah (дата звернення: 20.07.2017). 3. Циренов В. О. Роль захисника у кримінальному процесі. URL: <http://ukrefs.com.ua/187854-Rol-zashitnika-v-ugolovnom-processe.html> (дата звернення: 30.09.2017). 4. Махов В. Н., Пешков М. А. Уголовный процесс США (досудебные стадии): учеб. пособие. М.: Интел-Синтез, 1998. 208 с. URL: <http://lawdiss.org.ua/books/054.doc.html> (дата звернення: 01.10.2017).

Одержано 06.10.2017

УДК 343.98:343.1(477)

Геннадій Іванович ГЛОБЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1533-9213>

ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ

Ефективність досудового розслідування нерозривно пов'язана з широким спектром використання спеціальних знань, які в першу чергу, застосовуються у формі проведення широкого кола судових експертиз. У переважній більшості випадків під час їх проведення необхідні матеріальні об'єкти для порівняння, іншими словами зразки для експертизи, до переліку яких відносять продукти життєдіяльності людського організму, або продукти цілеспрямованої діяльності окремої особи чи групи осіб, тощо. Окремі процесуальні та криміналістичні аспекти з цього питання у різні часи досліджували багато провідних науковців, серед яких Л. Ю. Ароцкер, Ю. П. Аленін, Р. С. Белкін, В. Д. Берназ, А. І. Вінберг, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, С. А. Шейфер, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов, М. Г. Щербаківський, О. О. Ейсман та ін. Проте опубліковані роботи не вичерпують дану проблему, а лише створюють фундаментальну базу для подальшого теоретичного та прикладного дослідження, обґрунтування нових підходів до осмислення та розвитку висвітлених положень у юридичній літературі.

Положення ст. 245 КПК України, передбачають у разі необхідності можливість отримання зразків для проведення експертизи. Для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом. При цьому ч. 2 ст. 245

КПК України встановлено, що відібрання зразків з речей і документів проводиться згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160–166 КПК України). Разом з тим, відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими положеннями ст. 241 КПК України (освідування особи), тобто здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря, які залучаються для проведення процесуальної дії як спеціалісти. Звертає на увагу те, що на відміну від КПК України 1960 р., вищевказаний порядок отримання зразків є занадто складний та довготривалий. Такий стан справ дещо обмежує самостійність та незалежність слідчого, і у деяких випадках може негативно впливати на оперативність досудового розслідування.

Потреба у вищевказаних зразках виникає тоді, коли безпосереднє порівняння ідентифікуючих та ідентифікуємих об'єктів є неможливим або досить важким. Питання про поняття та їх юридичну природу в науковій літературі досі залишається дискусійні. Зокрема, більшість науковців виокремлюють головну ознаку зразків ту, що вони безсумнівно походять від об'єкта або групи об'єктів, що підлягають ідентифікації. Отже походження від об'єкта, який перевіряється є найважливішою особливістю зразків, що доречі, відрізняє їх від слідів. Вірно вказується також мета отримання зразків, вони вилучаються або виготовляються для проведення досліджень.

У теорії існують погляди щодо тотожності зразків для експертизи з речовими доказами. Дійсно, в деяких випадках об'єкти, що визнаються речовими доказами або сліди на них, використовуються в якості зразків для експертизи. Здійснивши докладний аналіз ст. 98 КПК України (Речові докази) приходимо до висновку, що законодавець визначає дане поняття надто широко. З цих позицій зразки, оскільки вони виступають засобами до встановлення обставин вчиненого кримінального правопорушення, безумовно, слід було б відносити до речових доказів. Однак таке рішення навряд чи можна вважати правильним. Перш за все це пов'язано з тим, що речові докази долучаються до матеріалів кримінального провадження та зберігаються в ньому до набрання вироку законної сили (ст. 100 КПК України). Суд має досліджувати речові докази та оцінити доказове значення кожного з них. У свою чергу, зразки суд не досліджує і не оцінює, а дослідженню підлягають лише результати експертизи, для якої отримання зразків є одним з елементів для її проведення. Тим більше, до моменту судового розгляду зразки вже можуть взагалі не існувати, так як будуть витрачені під час проведення експертизи. З цього випливає, що відносити зразки для експертизи до речових доказів є недоцільним.

Процедура отримання зразків для експертного дослідження у кримінальному судочинстві має відповідати як вимогам чинного законодавства, так і морально-етичним нормам. Тому не безпідставно, під час відбирання біологічних зразків не допускаються дії, що принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я, а також слідчий та прокурор не мають права бути присутніми при відбиранні таких зразків у особи іншої статі, коли це безпосередньо пов'язано з необхідністю оголити особу. Отже, доказове значення висновків експерта, що базуються на дослідженні зразків, отриманих з вищевказаними порушеннями, мають бути поставлені під сумнів. В цьому контексті також виникають питання до положень, передбачених ч. 3. ст. 245 КПК України, що стосуються відмови особи добровільно надати біологічні зразки та можливості у зв'язку з тим здійснити це примусово. Вважаємо за доцільне даний факт обов'язково відображати в матеріалах кримінального провадження у відповідному протоколі.

У порівнянні з КПК України 1960 р., новацією чинного закону є його положення, передбачені ст. 274 КПК України які надають можливість негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Окреслена негласна слідча (розшукова) дія може бути виконана за умови, що отримати такі зразки згідно вимог ст. 245 КПК України є неможливим без завдання значної шкоди для кримінального провадження.

Таким чином, на підставі викладеного можна констатувати, що окремі положення чинного кримінального процесуального законодавства, які регламентують процедуру відбирання зразків для експертизи потребують подальшого дослідження та удосконалення. Відтак недосконале регулювання у чинному КПК України окреслених вище питань може призвести до порушення окремих засад кримінального провадження.

Одержано 05.10.2017